

812 027+
812 030
= 90/a

*Vitéz
Somogyváry Gyula
munkái*

~~882/1-4~~

vitéz SOMOGYVÁRY GYULA
(Gyula diák)

A VIRÁGEMBER

DRAMOLETT

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R. T. KIADÁSA
BUDAPEST

SZEMÉLYEK:

II. Rákóczi Ferenc,
Mikes főkamrás,
Özv. Bercsényiné, Kőszeghy Zsuzsika,
Zay óbester,
Máriássy óbester,
Sibrik főudvarmester,
Sárossy kapitány,
I. palotás.

Palotások, szolgák. Történik Rodostóban, félévvel
Bercsényi halála után.

A száma előadásának joga vagy a kiadvállalat útján
a szerzőtől, avagy pedig a Magyar Színpadi Szerzők Egyesüle-
tétől (Bp., VII., Nagyatádi Szabó-utca 18.) szerezhető meg.

Felelős kiadó: Hampó József igazgató

Márkus-nyomda Budapest, V., Bank-utca 5. — Felelős vezető Lángi Károly

Nemzeti Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

V22-390 | 1993

(Színpadi rendezés figyelmébe: Szereplők nem nyalka kurucok! Vagy 15 éve bujdosók már. Mikes és Bercsényiné kivételével mindenki nagyon öreg, nagyon fáradt, nagyon keserű. Ruhák kopottak, itt-ott egy-egy törökös övet vagy bocskort látni rajtuk.

SZÍN: jobbról a fejedelem palotája. Az épület a színpad elejétől a fenék felé húzódik. Faépület, előtte végig magasított, faragott tornác, melyre falépcső vezet fel az udvarról. A lépcsővel szemben nyílik a főajtó, tőle jobbra-balra ablakok. Felfuttatott szőlő. A tornáccon gyalúpad, eszterga. Az udvaron nagy fa, alatta kőlapú asztal és kőpad. A háttérben török házak, minarét, majd jobbról, dombblejtő, balról messzebb a tenger.

A darab kezdetén alkony, majd este. Az első jelenet első mondatai után, a megjelölt helytől egészen a 4-ik jelenetig messziről halk, nagyon bánatos énekszó. Nem kórus, hanem csupán primet éneklő férfihangok, melyek a Rákóczi-kor lemondó dalait éneklik: „Hej Rákóczi, Bercsényi...”, „Hallgassátok meg magyarim...”, „Te vagy a legény...”, „Őszi harmat után...” stb. stb.)

I. JELENET.

Zay, Máriássy, Mikes.

Zay a fa alatt sakkozik Máriássyval. Fölcsillanó szemmel: No, most megint sakkba szorítom a császárt, Máriássy uram! Vigye onnét Karoluszt, mert mögötte nagyon a munkácsi bástya!

Máriássy: Csak csöndeskén, Zay uram, mert fölriasztjuk Kelement itt a tornáccon, oszt agyoncsúfol bennünket.

Mikes aki fönt a tornácon könyökölve figyelte a játékot: Engem ugyan nem riasztanak, mert kegyelmelek játékát vigyázom. Csodálom, hogy még nem kaptak hajba.

2. JELENET.

Előbbie, Sárossy.

Sárossy jön balról. Kikent, kifent, öreg kuruc kapitány. Egész kopott díszét magára vette: Adj Isten, uraiméknak. Megáll s büszkén rezegetti a jobb lábát.

Mikes, Zay alig tudja nevetését leplezni.

Máriássy: Hát kegyelmedbe mi ütött vénségire, hogy így kikente magát? Tán lakadalomba készül.

Sárossy páváskodva: Nem oda. De asszonydolog.

Zay halkan, Mikeshez, fojtott nevetéssel: Léprement!

Mikes halkan: El ne árulja magát, Zay uram.

Zay m. f.: Megfakaszt a röhögés, ha ránézek.

Mikes: Csitt mán. Inkább beszéljen véle.

Máriássy: Asszonydolog? Ugyan no: hun van mán a sarkantyúja az öreg kokasnak?

Sárossy betyken: Öreg, aki öreg. Én még messze vagyok tüle.

Zay pukkadozva: Ugyan neki öltözött Sárossy uram. Tíz éve nem vót rajta ez a mente. Osztan hogyan épen máma?

Sárossy: Csak úgy kedvem szottyant.

Máriássy: Hász: tegnap még majd hogy mankón járt a szuvas csontjaival.

Sárossy m. f.: Ugyan, ugye! Vagyok még olyan legény, mint akárki. De különben Kelemenhez gyöttem. Azt akarom mondani ecsém, Kelemen, hogy hiába csúfolódtál, mert — kihúzza magát mégis legény a legény.

Zay hirtelen ledob egy sakkegyesét, hogy lehajolhasson utána s az asztal alatt nevet.

Mikes: Hej, akkor kirúgunk a hámból!

Sárossy: Csak ezt akartam mondani. Igenis. El balra.

3. JELENET.

Zay, Máriássy, Mikes.

Zay *habotázva*: Ó, a vén salabakter. Huhuhu!

Mikes: Csitt! Még meghallja!

Máriássy: Meggárgyult az öreg vénségire. Mi van véle?

Zay: Hát idesüssön. Tudja, hogy az öreg meny-nyire utánavetette magát a fűgés Mehmed özvegy menyecskejének.

Máriássy: Hát tán csak nem azért...

Zay: De bizony azért! Tisztára megkompolyodott. Aszongya, hogy ő még fiatal, eb aki busúl s asszony-nép után fut. Én meg váltig kigyógyítanám. Hát most aztán úgy fordult, hogy ez az imposztor Kelemen ki-találta a módját.

Máriássy: No?

Zay: Török írást íratunk a Mehmedné nevébe, kibe találkozóra hivatjuk Sárossy uramat. Huhuhu! Oszt most... oszt most... meg köll veszni... hühühü... ha a nagyságos fejedelem megtudja... ugyan mulat rajta.

Máriássy: De hát végezze kegyelmed!

Zay *fuldokol a kacagástól*: Mert Kelemen a Bornemisszát öltözteti föl török fehérségnek, persze plundrába, csarcsaffal s az mén el a parti olajfa alá.

Máriássy *kacagva*: Ó, te Kelemen, te selyma! Hogy az ördög szánkáztasson meg.

Zay *mint fent*: De ott leszek Kelemennel a bo-korba, mert látnom köll az öreg Sárossy képét, amikor leszedi... hühühü... a Bornemissza borostás pofájá-
rul a fátylat. Hej, csak nagy kópé vagy te, Kelemen!

Mikes: Szívvel szánom Sárossy uramat, de meg köll gyógyítani.

Máriássy: Az ördög vigye el a dolgot, én is ott leszek.

Zay: Jó, de addig csönd.

Máriássy: Hát akkor, lássuk mi van Karolusz-szal! Kegyelmeden a sor.

Zay a sakktáblára mered: Hm. Látom már, odébbállt. Hanem akkor meg mögéje ugratom a huszárt. Húz. Így la!

(Énekszó.)

Máriássy felfortyanva: Már megint az a szív-zaggató nótá! Szüntelen ezt nyeggetik! Hóhérok! Hé palotás! Hé hajdu! Hol egy hajdu!

Mikes csendesen: Nincs itt egy se. Az egyiket Sibrik uram küldé el a béghez, a másik Bornemisszával halászik.

Máriássy: Hányszor megmondtam már a bitangoknak, hogy ne ordítsanak. Hogy nem tudják elfelejteni azokat a szívzaggató nótákat! Vén szamarak már és még mindig nem hagy ki az emlékezésük!

Mikes: Ugyan no! Csillapodjék meg, óbester uram! Elfelejtí már kegyelmed, mit mondott a felcser? Hogy ne nyugtalankodjék?

Zay: Szamar az a török felcser, mert köll a méreg az embernek, ha más nincs! Hogy egészen meg ne gárgyuljon ebben az istentelen unodalomban!

Máriássy: A méreg esz miattuk egyre! Nem tudnak leszokni az emlékezésről! És tépik, szaggatják egymást azokkal a rettentő nótákkal. Fáj nekik, mint a késbasítás, csurog a könnyük belé, de azért ordítják!

Mikes: Iszen alig hallani. Már a dombra járnak nótázni, a török temetőbe, mert innét eltiltotta őket kegyelmed.

Máriássy: Hát menjenek még messzebbre, ha rájuk gyün az ordíthatnék. Hej, de jó dolga vagyon Esterházy meg Bercsényi uraméknak, meg a többieknek, akik már elmenének a föld alá! Mert nincsen olyan istenverte nép, mint a bujdosó! Egy sereg ordas, aki tizenöt esztendeje esett be a farkasverembe s még most is vonít kínjába!

Zay: Mert emlékezik, még mind emlékezik, a sok rongyos. Hogy nem tudnak meggyógyulni ebbül! Pipázik és ordít. Pipázik és ordít. S így megyen ez mind-örökké!

Mikes: Hát kegyelmetek nem emlékeznek folyvást? Sakkoznak, pipáznak.

Zay: De nem hóhérkodunk magunkkal, meg másokkal!

Mikes: Nem-e? Hát akkor mért harcolnak még a játéktáblán is a bécsi császárral? Mért hívják a fekete pártot labancnak, a fekete királyt Karolusznak? A fehér pártot meg magyarnak, lovasát kurucnak, gyalogját talpasnak? Mondják az egyikre, hogy szerecseny, a másikra, hogy örmény; ha olyan igen nagyon utálják az emlékezést?

Zay: Dejszen enélkül se íze, se szaga nem volna az egésznek!

Mikes: Hát ha kegyelmeteknek szabad emlékezni az arabus táblán, akkor ne vicсорogjanak, ha az a néhány boldogtalan, vén talpas meg a nótázással emlékezik!

Máriássy: De a sakk nem fáj, mert ott mindig megverjük Karoluszt.

Mikes: Oszt összemarakodnak, hogy nem igazi a játék, mert a németpárti készakarattal vesztí el a játékot, csak hogy mindig győzzön a kuruc!

Zay: Ejnye, de jól prédikálsz, Kelemen! Mér nem menél papnak! Annak való az ilyen jámbor virágtermészet. No, nem hiába hívnak egész Rodostóban virágembernek! Azaz, hogy mégse volna jó. Mert jámbor is vagy, meg selyma is.

Mikes: Mit használnék a nyughatatlansággal. Kinek-kinek hol tették le a kenyerit, ott kell azt megennie. A nyughatatlansággal való vágyódás az Istent megbántja. Jó szer a bolondság, hát bolondozom, ha lehet. De a sóhajtas is enyhíti a szomorúságot. Egyiknek így, a másiknak úgy. Nézzék kegyelmetek a mi édes urunkat. Egy-szelídség, pedig nagyobb az ő árvasága, mint a kegyelmeteké.

Zay: Hej, haj! Az már igaz!

Mikes: Csöndes szívvel mindent kibír az ember.

Máriássy: Könnyű néked. Fiatal szív: kutya-szív. Megszokik az mindent.

Mikes könnyű évődéssel: Úgy, úgy. Lám, én már úgy szeretem Rodostót, hogy el nem felejtetem — Zágont!

Máriássy: Höj, én meg majd megfeledkezem a ládákru! Ki köll hordatnom a kis özvegy ládait a ki-köröbe! Megyek is!

Zay: Hát a játék?

Máriássy: Majd holnap! Összecsapja a figurákat s balra el.

4. JELENET.

Zay, Mikes.

Zay: Hm. Te Kelemen. Nem tetszik nékem a dolgod. Bolondosabb vagy, mint máskor. Valami bajod van. Halkan. Hát mégis elmegyen Zsuzsika, akarom mondani kis gúnnyal özvegy gróf Bercsényi Miklós né? Hogy mán a ládait hordatja.

Mikes sóhajjal: El.

Zay: Boldog. Most mán értem, mért járod a bolondját. — Aztán, te! Iszen tik szívvel voltatok egymáshoz. Hát mért ereszted?

Mikes: Öbester uram! Kegyelmed az egyetlen, aki tudja, hogy jártam utána. Hát kérem a jó Istenre, eztán se szóljon róla senkinek. Nem köll azt másnak tudni. Most még úgy se szólhatok neki, mint régebben. Mert annak vehetné, hogy a grófnésága meg a pénze köll. Így hát csak elnéztem, hogy valamennyi portékáját ládába teszi... mintha annyi kést vert volna a szívembe.

Zay: Bolondság! Hát marasszad!

Mikes: Én eleget voltam azon, hogy megmaraszszam. Gondolom, hogy talán a szíve is azt tanácsolná neki, de az elméjét nem nyerhetem meg. Ha ő engem szépszemmel cirókál is, de jövődre néz. Még eddig ezt a mondást nem izelítettem meg, hogy végy el engem te szegény, ketten leszünk szegények. De nem is — tehetem. Most már vagyon valamije Lengyelben, nekem pediglen egy arany se villog a ládámban...

Zay: No, csakugyan bolond virágember vagy, öcsém. Mert amennyi szelíd ügyefogyottság csak vagyon a virágban, az mind benned vagyon, mihelyt asszonydologrul van szó. Vihar kéne ide, orkán, forgósél, szármam, az talán megfuttatná ebben is a véred! De nekünk is kéne! Mit bánnám én, ha égszakadás, világ-vész, vagy istenítélet volna, de csak gyünne már ebbe az átkozott Rodostóba, hogy el ne rohadjunk a semmittevésbe! — Hanem te azért csak nem ereszted el az orrod a — grófné miatt. Azért mi ketten — röhögünk, mi?

Mikes balkan: Csöndesedjék: urunk jó Sibrik urammal a járkálásból. *Lejön a tornácra.*

5. JELENET.

Előbbie, Rákóczi, Sibrik.

Rákóczi jön Sibrikkel, balról. Zay és Mikes mereven állanak: No, gyerekeim, miben telik órátok?

Zay: Beszélgetéssel mulattuk az időt, nagyuram.

Rákóczi: Bercsényiné megjöve már?

Zay: Eddig nem láttuk hírét, fejedelem.

Rákóczi: Pedig máma tér meg a fényes portáról a császári fermánnal, hogy mehet Lengyelországba. Hajnalban indul.

Mikes lehajtja a fejét.

Rákóczi befelé indul: Míg meg nem ütik az esti dobot, tovább dolgozom, Kelemen.

Mikes: Parancsára.

Rákóczi: Szeretnék elkészülni avval a fészülettel. Hanem a kis vésőmet nem találom. Szólj a palotásoknak Kelemen, ügyeljenek a söprögetésnél.

Mikes: Magam keresem meg, nagyuram!

Rákóczi: Aztán szólj be majd hozzám fiam, ha megütik az esti dobot, el ne késsem a könyörgést. Ha megyen az a fránya eszterga, nem hallok nyikorgásától a dobólást.

Mikes: Úgy leszén, nagyuram!

Rákóczi: Még egyet: ha Bercsényiné asszonyom

búcsúzni kívánna, élém bocsáthatod bármikor. Tudom, siet szegény, repülne, ha tudna. Hát ne várjon holnapig.

Mikes nagy önuralommal: Parancsára... nagy, jó uram... Meredten áll.

Rákóczy el a házba Sibrikkel.

(Énekszó elhallgat.)

6. JELENET.

Zay, Mikes.

Zay sóhajtván: Hát megint este vagyok. Kigyűtt tornyából a müezzin is. Mindjárt kiált. Oszt éjszaka lesz, majd nappal, megint éjszaka, aztán megint nappal. Egyik olyan, mint a másik. Soha semmi. Csak unalom. Pipázás, sakk, ásitás untalan. Hogy nem tud már — mondom — legalább egy vihar, forgószelel, orkán vagy számum, avagy valami istenítélet lenni! Összeszáradunk öcsém, összeszáradunk! Mint a lóbőr a padláson! Azaz, hogy... máma legalább... huhuhu... az a bolond ember!

Mikes: No ugye. Mégse csupa bánat ez a Rodostó. Hát ne nyughatatlankodjék óbester uram! Végezze a strázsák dolgát, kegyelmed máma a vártatiszt. Avval is mulik az idő.

Zay: Igazságod vagyok. Isten áldjon! Hát akkor este az olajfánál!

Mikes: Ott, ott.

Zay indulni akar: No lám: ihol gyün Bercsényiné asszonyom.

7. JELENET.

Előbbie, Bercsényiné.

Bercsényiné sötét ruhában: Jó szerencsét, uraimék!

Zay: No lám: a szerencse maga látogat ide? Megvan-e az elbocsátó fermán, édes hugom?

Bercsényiné: Itt vagyok a kezemben. Indulhatok.

Zay: A ládát már elhordatta Máriássy uram.

Mikes *hidegen, mereven*: A fejedelem meghagyta, hogy bármikor kívánna eléje járulni búcsúzás végett a grófné, bocsássam bé, hozzá...

Bercsényiné: Oh, Kelemen bátyám... nem is láttam eddig... De — minnek ez a sietség? Hátha még... maradni akarnék?

Mikes *fellángolva*: Maradna? Erőt vesz magán. A... fejedelem mindenesetre meghagyta, hogy bocsássam eléje, ha úgy kívánná a grófné.

Müezzín hangja: Lá iláha ill' Alláh-va Mohamadum raszúl!

Zay: Kiált a toronyálló. Mennem köll! Isten velük! *El balra.*

8. JELENET.

Mikes, Bercsényiné.

Mikes zavartan áll a tornácon s a tenger felé fordul.

Bercsényiné egy ideig szótlanul nézi, majd lassan tekintetét Mikesre szegezve, felfelé lépeget a tornác lépcsőjén.

Csend, zavart köhögések.

Mikes: Parancsol a grófné...

Bercsényiné: Nem, főkamrás uram... a grófné nem parancsol... Itt most nincs is grófné, itt most nem Bercsényi Miklós gróf özvegye áll és nem is zágoni Mikes Kelemen, a fejedelem főkamrása. Hanem csak a... Zsuzsi meg Kelemen, az íródeák... Köszeghy Zsuzsika kisleány, meg Mikes Kelemen.

Mikes: Nem lehet az, grófné. Régen volt az. Csaknem három egész esztendeje.

Bercsényiné: Úgy mondja kegyelmed, mint akinek nagyon hosszú volt az a három esztendő.

Mikes: Káprázata vagy on néha az embernek. Sokszor ténfergek fönt a dombon, a török temetőben. Alig ötven lépés az útja, de mindig úgy vélem, hogy száz mérföldet járok benne.

Bercsényiné: Furcsa, mert mostanában nem

igen járhat benne. Nevet, bohóskodik, többet, mint régen. Mint aki vesztit érzi. *Lejön a lépcsőn.*

Mikes: Való, igaz. Mit búsúljon az ember, ha jól megy dolga. Aki meghalt, meghalt. Föl sem támaszthatjuk semmi könnyhullatással. Hát inkább vigadjunk.

Bercsényiné: De hátha föl is támadnak a halottak! Kegyelmed keresztény lélek, hát hinnie kell a feltámadásban. *Hévvél.* Tudom, ki az utolsó halottja kegyelmednek.

Mikes *egyszerűen*: Anyám. Tavaszkor kaptam a hírt, hogy most harmadéve kivitték a zágoni part alá. Elsirattam s most — tréfával vidítom a bujdosókat.

Bercsényiné: Nem. A kegyelmed utolsó halottja: én vagyok, Kőszeghy Zsuzsi.

Mikes *meginog*: Zsuzsi... Kőszeghy Zsuzsika. *Összeszedi magát.* Csak tréfál a grófné... *Már biztos bangon.* Mikes Kelemen játszópajtása, kedves bátyója volt Kőszeghy Zsuzsi árvalánynak a bujdosásban, de... nem vélheti halottjának. Halottunk csak az, akinek egy volt a szíve a miénkkel s aki azután itt hagyta a földet.

Bercsényiné: Én tudom, hogy egy volt a szívünk.

Mikes: Nem, nem... a grófné tréfál! Én csakugyan nem érdemlem ezt a vélem való szíves mulatozását. Meg is köszönöm ezt a nagy tisztességet, de — gondolom: fejedelem urunk elé kívánt...

Bercsényiné *félbeszakítja*: Maradjon! Kegyelmeddel kell szólnom. Hajnalban indulok, Kelemen.

Mikes: Szerencse kísérje, grófné.

Bercsényiné: Nem a grófné indul. Zsuzsi megyen! Kegyelmed nevető-arcú ember! Úgy tetszik, mintha nem volna benne szív.

Mikes: De én...

Bercsényiné: Hazudik a nevető arc! Fáj az a szív, vergődik, mint tépett madárfiók.

Mikes: Nem, nem, én nem értem...

Bercsényiné: Hát most vége a hazudozásnak!

Kelemen! Mikes Kelemen, hallja-e? Hiába hívják nevető-embernek. Én tudom, hogy szenved, tudom, hogy szeret, tudom, hogy ököllel verte a szívét, amikor oltár elé vitt az uram!

Mikes: Nem, nem, úgy volt...

Bercsényiné: Így volt! Én tudom. Én a szívébe látok. Mindig beleláltam. Szeretett attól kezdve, hogy idejöttünk Lengyelből. Szeretett, mikor árvalány voltam Bercsényiné asszonyom jóságos keze alatt. Hát azok a boldog esték sem voltak igazak, mikor ott ültünk a ciprusok alatt a Rákóczi-kút kávéján? Ó, hányszor vártam, lestem kegyelmedet a zsaluk mögött, hogy csak-nem kiszakadt a szívem! Nem, nem — akkor nem volt ilyen! Világosság volt a szemében. — Virágember: így szólítottam, mert virág volt minden szava! Édes egy virágemberem, ó hogyan vártam, hogy egyszer másról is szóljon, ne csak virágról, hogy egyszer azt mondja nekem: édes, hogy megöleljen, erősen, forrón, mátka-csókkkal...

Mikes: Ne... ne... ne erről...

Bercsényiné: ...vártam ...tikkadtam, sóvárogva... és nem szólt. És akkor, egyszer mégis megsimogatta a fejem. Akkor már beteg volt a nagyasszony, a török felcser már csak bólogatni tudott s én kiszöktem a betegágy mellől kegyelmedhez és sírtam, sírtam, hogy másodszor is árva leszek. És akkor... akkor megsimogatta a hajam; éreztem, hogy szólni akar és nem szólt. Hát mért nem szólt, mitől félt kegyelmed? Hiszen úgy illatoztak a rózsák az örmények utcáján, úgy szólt a bülbülmadár, hogy sohase szebben s úgy csillogott a tenger, mintha azt is kegyelmed simogatta volna...

Mikes önuralmát veszve: Zsuzsi! Zsuzsikám! Ölelés.

Bercsényiné *boldogan*: Kelemen! Én uram! Igaz-e, hogy itt vagyok, igaz-e, hogy ölel, igaz-e, hogy én vagyok én, Kőszeghy Zsuzsi, a kegyelmed karjában? Emberem, én virágemberem, miért csak most?

Mikes: Ne vess meg érte! Félttem, mindig fél-

tem a fényességtől, boldogságtól, féltem ettől a perctől, hogy rámszakasztja a mennyországot minden ragyogásával! Árva voltam, bujdosó voltam, legkisebb a bujdosók között s nem hittem, hogy boldognak is szabad lenni a földönfutók között; nem hittem, hogy szabad mosolyogni is Rodostón!

Bercsényiné: Szegény, szegény, virágember!

Mikes: Százszor is szólni akartam, de a boldog, kiáltó szót mindig megfojtotta a számon a bujdosók keserve! — Azután meg: temettünk. A nagyasszonyt. Hogy szólhattam volna hozzád akkor, az égigvaló szomorúságban?

Bercsényiné: Beszéljen, szóljon... gyógyít a szava...

Mikes: Azután... mikor végezetül szólottam volna, mikor már útban valék hozzád, Zay úr jöve a hírrel, hogy Bercsényi urunk szánt magának asszonyul...

Bercsényiné: Miért nem jött hamarabb, miért nem szólt hamarabb?

Mikes: Én? A senki? Nagy Bercsényi Miklós előtt? Azután meg Bercsényi uram akkoriban mindenkinél árvább vala.

Bercsényiné: Kegyelmednél nem! És én még kegyelmednél is árvább voltam.

Mikes: Én tudtam, hogy kibírok mindent. S ha belehalok is, kinek kár? De Bercsényi uram csillag volt, Rákóczi csillaga, magyarok csillaga még vénen is, törten is, roskadozva is! Azután meg nem vakság lett volna-é, ha feléd nyujtom az üres kezem, mikor Bercsényi uram rangot, tisztességet, lengyelföldi uradalmaikat kínál neked? Hát szerettelek volna-é igazán, ha választást kívántam volna tőled? Amikor az egykori árvát koronával kínálja a jószerencse!

Bercsényiné: Hát ezért hallgatott kegyelmed...

Mikes: Virágember: azt mondod. Jól mondod. A szerelem-virág kifeslett a bimbóból, a nap felé fordult, hogy kibontsa szirmát s azután mégsem nyílt ki. Összecsukta szirmait s magába zárta virág-gondolatját. És hazudott, azt hazudta: tél van, azt hazudta, ős van,

pedig ott belül a csukott szirmok mélyén, halkan sírt a kikelet!

Bercsényiné: Úgy-e, úgy-e, kedves, hát mégis szeretett kegyelmed! Én meg sírtam, hogy nem jött, vártam szívszakadva s végezetül nem volt már mire várnom, hiszen a háládatosság parancsolt... És köszönöm, hogy akkor már ősz hazudott a szerelem-virág, mert tiszta szemmel állhattam az uram előtt.

Mikes újjongó kiáltással: Zsuzsika!

Bercsényiné: Így, így, csak: Zsuzsika! Nem grófné, csak Zsuzsika. Zsuzsika árvalány. Círogasson, csak círogassa árva Zsuzsikát. Nem igaz a három év, nem igaz semmi, csak az, hogy itt vagyok a virágember karjában és círogat, simogat, mint akkor ott, a kútnál. Köszönöm Isten, köszönöm világ, köszönöm ti kedves csillagok!

Mikes: Karomba van a legszebb csuda! Hadd mondjam hát a szót, kit még sohasem mondtam, ki százszor elindult belőlem, most kimondom, halljad meg kedves: én téged...

Dobszó közbevág.

Bercsényiné: Mondja kedves, mondja!

Mikes józanul: Az esti dobszó. Szólnom kell urunknak. Könyörgésre megyen a kápolnába.

Bercsényiné: Ne hagyjon csók nélkül és sieszen, mert száz esztendő a perc!

Mikes el.

9. JELENET.

Bercsényiné a tornáclépcsőhöz támaszkodva áll, kis idő múlva fáklyás hajdú halad végig a tornácon, mögötte Rákóczi, Sibrik s néhány szolga. A tornác túlsó végén eltűnnek. Mikes egy ideig velük halad, de a tornáclépcsőnél megáll, egy pillanatig ingadozik, majd — mikor eltűnnek — leszökik a lépcsőn. Bercsényiné a karjába fut.

Mikes: Itt vagyok, kedves. Elmentek. Először maradtam el az uram nyomából. Úgy-e nem vétek?

Messziről hallatszik a kápolnából kiszűrődő ének:
„Boldogasszony anyánk...”

Bercsényiné: Virágember! Hát vétek, hogy szeret kegyelmed? Hiszen akkor az meg éppen szörnyű vétek leszen, hogy elviszem innét magammal, magamnak, édes uramnak!

Mikes: Hogy mondtad, kedves? Kit viszel? Hova viszel?

Bercsényiné: Kegyelmedet, kedves. Lengyelbe. Jaroszlóba!

Mikes: Üristen! Hiszen azt mondtad: **maradsz!**

Bercsényiné: Rodostóban? Nem! Egy napot sem!

Mikes: Dehiszen... akkor... akkor... *Nagy erővel.* Zsuzsi! Mi volt ez? Hát ezt... hát erre... ilyenre gondoltál?!

Bercsényiné: Kelemen! Édes emberem! Hát mi ez? Hát hogyan gondolta kegyelmed? Hát nem akarja itthagyni Rodostót? Hát nem akar menekülni innét? Az árvaságból, koldusságból, halálból?

Mikes: Boldogtalan! Itthagyjam Rákóczit?

Bercsényiné: S véle marad itt a török pokolban?

Mikes: Ki ne mondd! Rákóczi a zászlóm, a hitem, az üdvösségem, az apám, vezérem, fejedelmem! Rákóczi: — a világ!

Bercsényiné: Tudom kedves, de gondolja meg: mit használ véle, ha marad? Itt csak elsorvadni, meghalni lehet! Rodostó: a reménytelenség, Rodostó: a sírgödör, Rodostó: a halál! És én menekülök, mentem az életemet, a mosolygásomat, mentem a jövőm napjaimat!

Mikes: Nem, nem! Zsuzsi, vedd el ezt a szándékot. Én nem hagyhatom el Rákóczit! Itt maradunk. Az én párom leszel. Ott lakunk majd a minarét alatt, a tenger fölött, rózsák között, az ablakunkba újjong a sirály, a napfény, a boldogság...

Bercsényiné: ...s a sirokkó lángja meg a vonító őszi szél... és a tenger, az átkozott, gyilkos

Marmora, mely végtelen, mint a reménytelenség és változatlan, mint a bujdosók keserve!

Mikes: Ne szólj, ne így, ne ezt! Meglásd: más lesz! A szemembe nézel, a szememmel nézel majd és: galambvilágot látsz! Hallgass meg, kedves!

Bercsényiné: Nem, nem, Rodostó: az soha! Rodostó: méreg...

Mikes: ...de: a mi urunk...

Bercsényiné: ...Rodostó: átok...

Mikes: ...de: a fejedelmünk...

Bercsényiné: ...Rodostó: a pokol!

Mikes: ...de Rákóczi!

Bercsényiné: Nem, hát nem... Ó, hogy így kell harcolnom a boldogságomért, kit úgy megszolgáltam szörnyű árvaságommal! Ember, Kelemen, irgalmazzon kegyelmed, hiszen és mindenütt tudok élni, csak itt nem!

Mikes: Nekem pedig csak ott van élet, ahol Rákóczi van!

Bercsényiné *csüggedten*: Hát akkor — vége. *Új akarattal*. De nem, de nem, én meggyőzőm kegyelmedet, értse meg Kelemen, édes egy virágemberem, hogy futnunk kell innét! Mit akarunk itt mi ketten élők a halottak szigetén? Mit keresünk itt, mérgezett emberek között, halálba-ballagó, reménytelenné száradó, hóbortossá keseredő, csonttá vénülő emberek között, hiszen mi fiatalok vagyunk, pirosak vagyunk és szerelem, édes, ígérő szerelem virágzik bennünk! *Hajótülkölés*. Hallja kegyelmed? A hajó! Az én hajóm, ki Sztambulból jön értem. Értünk. Tíz pár lapát vonja... Nézze a lámpáját... most köt ki a minarétnél! Kelemen: a mi hajónk! Arannyal fizetem minden lapátvonását.

Mikes: De, kedves...

Bercsényiné: Ne, ne szóljon... Kelemen, a hajónk! Félóra: és rajta lesznek a ládáim, hajnál: és indul. Együtt, ketten, Kelemen, el a halottak városából és aztán Galata, Konstantinápoly... Moldova... ott felénk int hóvállú bérceivel Erdély... azután Len-

gyelország... Jaroszló... a kastély... a búzatáblák... erdők... nyájak... ménesek... föld! Ne, ne szóljon kedves... és azután — ó, én bátor vagyok, ha kegyelmedért harcolok — én, én Béccsel is perbeszállok s írást hozok, hogy nem lesz bántódása az uramnak s akkor mégegyszer: Magyarország, mégegyszer: Erdély, mégegyszer: Zágon... Kelemen, virágember! Érti-e? Mégegyszer: élet!

Mikes *ingadozva*: Mégegyszer: Magyarország... mégegyszer: Erdély... mégegyszer: Zágon...

Bercsényiné: Csitt, csitt, majd tovább mondom, úgy-e, úgy-e kedves, ott is, akkor is, mindig a vállára hajthatom a fejemet. És összebújunk, mindig összebújunk mi ketten: két egyszeri galambfiók, kik a sasok nyomán repültek messze... harcon, tűzön, tengeren át, sasok sorsába, sasok fátumába, pedig csak galambok voltak.

Mikes: Lelkem, Zsuzsikám, állj meg, hadd szóljak!

Bercsényiné: Nem, nem, ne szóljon, ne gondolkozzék most kegyelmed, felejtsem el most mindent, hogy semmi más ne legyen kegyelmed, csak Mikes Kelemen, aki karjában tartja Kőszeghy Zsuzsit!

Mikes: Tűz van benned... vigyázz, megégünk...

Bercsényiné: Ne szóljon, most ne szóljon, kedves! *Harangszó*. Csitt! Harangoznak. Vége a könyörgésnek. Most jönnek a kápolnából. Én, én most oda-borulok a fejedelem elé s elkérem tőle kegyelmedet, elviszem innét magamnak.

10. JELENET.

Az előbbi menet fáklyással az élén feltűnik a tornác végén s előre halad. Mikor a tornác feljárójához érnek

Bercsényiné két lépést tesz Rákóczi felé: Uram, nagy uram!

Rákóczi észreveszi s megáll: Lám: a madár, aki előtt kinyílt a kalickaajtó! *Lejön a lépcsőn, Bercsényiné*

eléje hull, Rákóczi felemeli: Kelj fel, leányom... nem fejedelem Rákóczi Ferenc, csupán bujdosó. — Búcsúzni jöttél, látom. Hát áldjon meg az én jó Istenem, minden jószágával. Menj, fuss, mentsed az ifjúságod: nem asz-szonyszívnek teremtték Rodostót. Köszönöm, hogy velünk voltál, köszönöm, hogy itt jártál mosolygó gyer-mekként, elfáradt férfiak között.

Bercsényi né: Ó, nagyuram, nemes fejedelmem!

Rákóczi: Most elmégysz. Lengyel ég alá, szabad földre. Jóidőben majd megláthatod a Kárpátokat... magyar hegyeket... símogasd meg őket a szemeiddel. Minden bujdosó szemével. Azután lehet az is, hogy idő-vel át is mehetsz rajtuk. Csókoljad meg akkor az út porát a bujdosók vágyódásával. Ha Munkácsra jutnál, Patakra jutnál... cirógasd meg a bástyák követ...

Szünet. Bercsényi né zokog, a férfiak küzdenek meg-indultságukkal.

Rákóczi: Ha meglátod az első szántóvetőt a magyar rögön, mondjad neki: mély barázdát húzzon, tiszta magot vessen, mert szent az a föld, még ha német zsoldos tapossa is és magyar az a föld, akármi névvel csúfolják is. Szántsa, vesse, arassa hittel, mert drága titka van ott a földnek: azé marad, ki hozzátapad és szabadság nő belőle, ha szeretik... *Egyre többen zokog-nak.* Ha erdőbujó, űzött kuruc vetődnék még éléd, üzenem neki vezéri parancsal: vissza az ekéhez, vissza a kaszához, vissza a földhöz s ha lánc alatt, hát lánc alatt, ha igában, hát igában, de élni kell a jövővért! Ha pedig gyereket látsz majd, az első magyar gyereket, ölelj meg az én karommal s mesélj neki örök mesét a reménységről...

Bercsényi né: Uram, nagyuram!

Rákóczi: Ha kérdik, hol vagyok, mondjad, hogy itt vagyok, megbékéltem minden iriggyemmel, meg-békéltem étellel, halállal. Ha kérdik, mint élek, mond-jad, hogy jól élek. Isten szeme rajtam vagyon. S ha azt tudakolnák, miben telnek napjaim, mondjad, hogy — faragok. Van fürge esztergám, vésőm, kalapácsom... faragok székeket fáradt bujdosóknak, faragok ládikót

imádságos könyvnek s faragok keresztet — Krisztus feszületjét — magamnak... S ha munkámat kérdik, mondjad, hogy meggyőzőm, mégis legtöbbet a kereszttel vesződöm. Remekbe készítem. Egyszer majd meglátják s bizony elmondhatják: az öreg Rákóczi nem henyélt Rodostón, íme a keresztje, akit nekünk ácsolt...

Kis szünet. Mind zokognak. A fáklyás hajdú a tornác oszlopának dőlve hangosan fölsír, Sibrik elkapja ingadozó fáklyáját.

Rákóczi: Miért sírtok, híveim? Nem szomorúság órája ez! Mi sírnivaló van azon, hogy Rákóczi szünetelen a kereszttel gyürkőzik? Magam választottam, mert a hitnek fája, megváltás fája, föltámadás fája! Vagy nem akartok-e föltámadni, magyarok? Hát akkor miért sírtok, hogy elkészítem néktek a vigasztalás és föltámadás fáját? Az élet fáját?

Bercsényiné: Uram, uram, jóságos fejedelem! Erőtlén az én nyelvem ahhoz, hogy mindezeket elmondjam...

Rákóczi: A fecskeszárny is erőtlén, mégis el tudja vinni a tavasz hírének messze délről — Magyarországra. Te is elbírod, húgom, mert bizony mondom: nem vagy gyengébb a fecskénél. Az én fecském vagy, bujdosók fecskéje, Rodostó fecskéje, aki elsőnek térsz vissza közülünk. Vigyed hát az áldást, vigyed üzenetemet s vigyed Rákóczi hitét, hogy órája leszen egykor a tavasznak! — Üristen, mutassa utadat! Kezeit egy pillanatra az asszony vállain nyugtatja, azután lehajol hozzá, homlokra csókolja, majd gyorsan fölmege a tornác lépcsőjén. Fönt az ajtó előtt megáll s visszafordul. Kelemen, Kelemen fiam, hol vagy?

Mikes előlép: Parancsoljon, én uram!

Rákóczi: El ne felejtse fiam a kis vésőmet. Nem tudok nélküle haladni. Keressd meg reggelre, fiam!

Mikes: Úgy leszen, uram!

Rákóczi: Jó éjszakát, barátaim!

Mind: Jó éjszakát!

A fáklyás elől, majd Rákóczi, végül Sibrik, be az ajtón. A többiek lassan szétoszlanak halk üdvözléssel. Egészen besötétedik. Csillagok, holdfény.

II. JELENET.

Bercsényiné, Mikes.

Bercsényiné: Kelemen... édes gazdám!

Mikes *hallgat.*

Bercsényiné: Kelemen... Virágember! Nézzen rám! Úgy áll itt, mint az alvajáró! Vár a hajó, kedves!

Mikes: Eredj, eredj! Már nem kívánhatom, hogy maradj. A fejedelem ordróját viszed.

Bercsényiné *kitörve*: Kelemen! Hát kegyelmed!

Mikes: Nem lehet. Nem tudok. Hiába: nem bírok, Zsuzsi...

Bercsényiné: Ember, ember, nyissa meg hát a szívét! Szánja meg könyörgésemet... Hát nem sajnál, hogy mindig árva voltam? Hát nem érzi meg, hogy megszolgáltam a szerencsét, megszolgáltam kegyelmedet?

Mikes: Sajnálak Zsuzsi, hogy a szívem szakadoz! Sajnálak Zsuzsi, mert a kedvemet viszi el a hajó véled. De nem mehetek. Lássad hát, hogy szenvedek! Nem lánc, nem bilincs köt Rodostóhoz, de nagyobb, nyugtatóbb hatalom... Erősebb, mint én, bár nevét nem tudom. Tán a gyökér... virágember gyökere, ki odanőtt az égisz tölgyhöz...

Bercsényiné: Nem, nem: ébredjen, kedves! Az életért könyörgök, mikor kegyelmedért könyörgök... Jaj nekem, hogy süket a szavamra! Hát mit mondjak még? Beh ügyefogyott jószág vagy asszonyi szív, asszonyi száj! Kelemen! Hát nem elég ez a megalázkodásom? Hogy nem nézem tisztességemet s itt jajgatok kegyelmed előtt? Hát semmi az, hogy feléje nyújtom az én szomorú, szerelmes asszonyi kezemet és hívom, hívom, kiszakadó szívvel?

Mikes: Szegény... áldott jó lélek! Milyen keve-

set látnak a szemeid, hogy nem látod a kínomat! Tedd a kezed a homlokomra: egy-veríték! Hajtsd a fejed a szívemre: egy-jajgatás. — Eredj hát szép fecske, Rákóczi fecskéje s ne kérdd soha, hogy mi maradt — utánad!

Kis szünet.

Bercsényiné *mint aki szörnyű álomból ébred:* Hát... akkor... vége. — Köszöntöm kegyelmedet s búcsúzómagamtól. Viszem az ordért: árva fecske-madár, mert higgye el, nem jön több fecske Rodostóból... Megmondom majd a hegynek, megmondom a víznek, erdőnek, mezőnek, hogy párom is volt valaha, szívem szerinti párom... de hogy átaljöttünk volna a tengeren... lezuhant valahol a Marmora partján...

Mikes: Ne szólj már Zsuzsi, irgalmazz!

Bercsényiné *mint fent:* Hát jó: fecske leszek, de *kitörő sírással* sírva keringek majd Magyarorszáig fölött, Erdély fölött, Zágon fölött...

Mikes *roppant kinnal:* Magyarország... Erdély... Zágon... Zsuzsi, ne bánts! Hóhér nem tudhat ennyi kint!

Bercsényiné: Megyek már... visz a hajó... az utolsó hajó, ki magyart visz Rodostóból.

Mikes *vadul:* Eressz! Eressz! Megfulladok!

Bercsényiné: A hajó, Kelemen, a hajó! Hajnalban indul. Márcsak ránk vár! Ember, felejtse el magad! Itt a perc! El ne engedd, el ne engedd ezt a hajót, mert ha egyszer elmegy: soha többé Zsuzsi, soha többé föld, soha többé Erdély, soha többé Zágon!

Mikes *fölriadva:* Hogy mondod? Soha többé Magyarország? Soha többé Erdély? Soha többé — Zágon? Nagy erővel. Vigyél! Húzzál! El ne ereszd a kezem: megyek! Zsuzsi, megyek!

Bercsényiné *újjongva:* Isten, Isten, köszönöm! Hajó! Megyünk! Ölelve megindulnak, de Mikes tántorogva lép. Mikor a szín baloldalára érnek, kinyílik a tornác ablaka, mécses gyullad s kinéz Rákóczi. Csitt! Az ablak nyílt! A fejedelem!

12. JELENET.

Előbbiek, Rákóczi (az ablakban).

Rákóczi: Kelemen? Te vagy, fiam? Nem látlak. Mintha kiáltottál volna.

Mikes kibontakozik az ölelésből. Tétován: Én vagyok uram!

Rákóczi: Mért nem pihensz le? És el ne felejtssd a kis vésőmet! Reggel kell! Mindíg kell! Jó éjszakát! Ablakot csuk s mécsest fuj.

13. JELENET.

Mikes lélektelenül: A kis véső... a kis véső...

Bercsényiné: Kelemen!

Mikes mint fent: Vége... már vége. — Meg kell keresni a kis vésőt... Senki sem tudja a kis véső dolgát, csak én...

Bercsényiné kétségbeesetten: Kelemen! A hajó!

Mikes: Nincs hajó. Nekem már elment. Mert a kis vésőnek itt kell lennie, hogy elkészüljön a fesztély... Lassan elereszti az asszony kezét s tántorogva indul a tornác felé.

Bercsényiné: Jaj nekem! Keservesen fölzokog.

Mikes nagyon halkean: Eredj Zsuzsi... ihol jön érted a cseléded... Este vagyon, hűvös vagyon, vigyázz megfázol...

Bercsényiné már csak int: Megyek... Isten, Isten vele Kelemen... Virágember... Lassan elindul balra.

Kis szünet.

14. JELENET.

Mikes, majd Zay és palotások.

Zay ütemes lépések után: Őrség áll! Első számú strázsa: ide az ajtó elé! Éjfél! állasz. Akkor váltanak.

I. Palotás: Értem uram! Odaáll s kardot húz.

Z a y: Ügyelj! Lélek se moccanhat!

I. P a l o t á s: Még a sóhajást is lábujjhegyen járatom, óbester uram!

Z a y halk vezényszó: Örség, indulj!

Palotások továbbmennek, végig a tornácon s eltűnnek a sarkon.

Z a y: Ki az? Te vagy, Kelemen?

M i k e s: Én, uram!

Z a y: Hát akkor... fönt az esti csillag, van egy félórám, gyerünk az olajfához. Huhuhu, előre röhögök a vén Sárossyn.

M i k e s: Most nem... most nem lehet, óbester uram... engedelmet...

Z a y: Mi... mi van veled, Kelemen? Szünet után. Elment — a kis özvegy?

M i k e s: El.

Z a y: Kelemen, édes öcsém! Fáj?

M i k e s: Fáj. — Nagyon.

Kis szünet.

Z a y: Mi volt?

M i k e s: Vihar. Olyan, amilyet kegyelmed emlegetett. Amilyen még sohasem volt a Marmorán. Vihar. Forgószél, orkán, számum!... Fölragadott, megforgott, vitt, vitt, már messze sodort, magasan, hogy szinte láttam Magyarországot. — S akkor... egyszerre lenéztem s megláttam a kis vésőt... Akire szüksége van Rákóczinak. — Aki nélkül nem tud ellenni. S ahogy megláttam: elengedett a sodró elementum s én visszazuhantam Rodostóba.

Z a y: Nyugodj meg, öcsém...

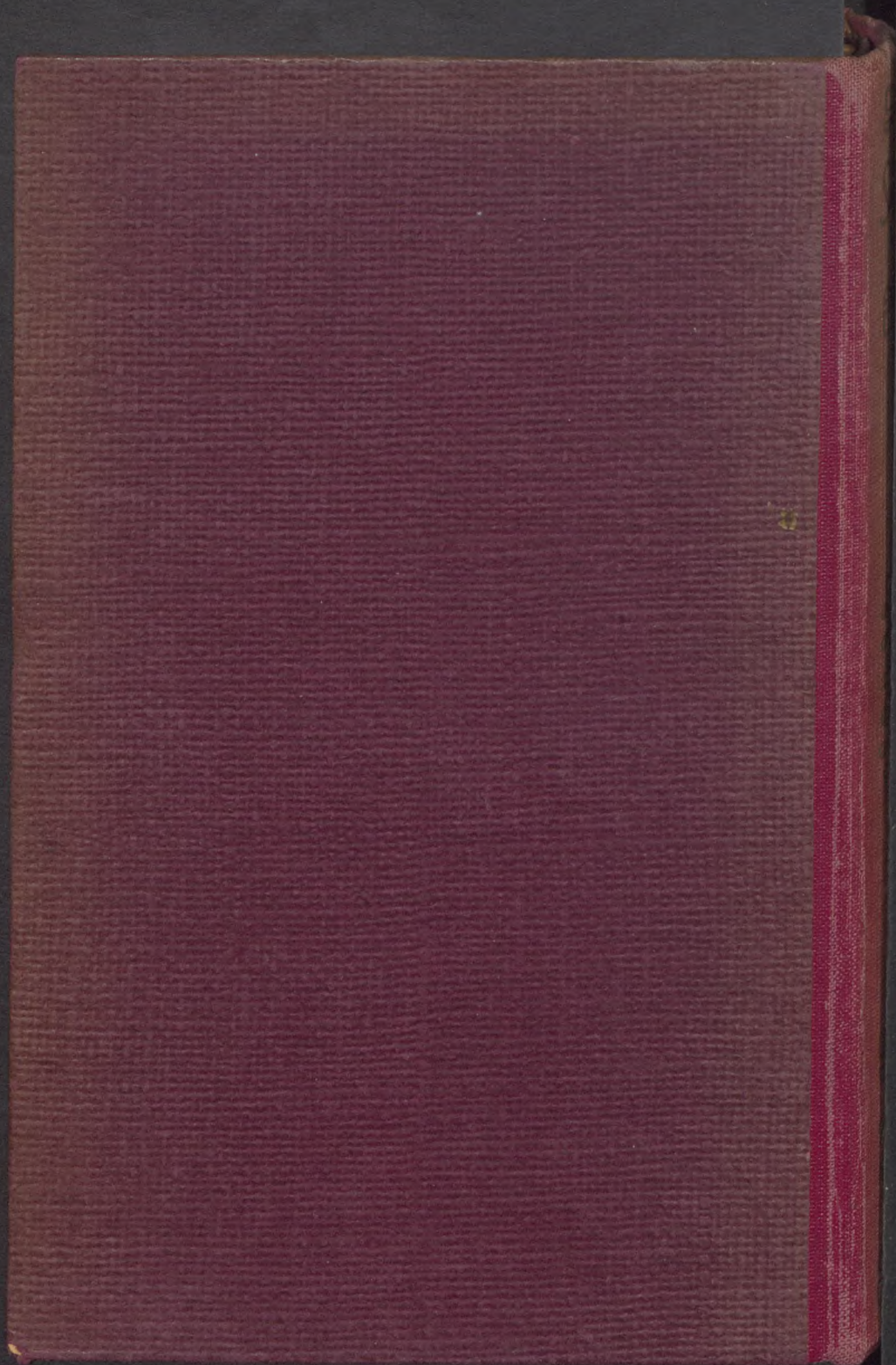
M i k e s: Már nyugszom. Mint a halottak. Akiknek nincs több álma.

Z a y: Az Isten legyen velünk, Kelemen!

M i k e s: Mindhalálig...

Függöny.

III. O. III

Orbán
Sándor
Gyula

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III

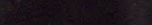
III. O. III

III. O. III

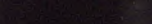
III. O. III

III. O. III

III. O. III

III. O. III